

УДК 159.923

ЛІТУШ С. В.

Миколаївський міжрегіональний інститут Університету «Україна»

САМООЦІНКА У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У статті розглянута самооцінка у структурі професійної компетентності майбутніх економістів. Створена модель самооцінки складається з таких компонентів: моніторинг навчальної діяльності; визначення попереднього рівня підготовленості; діагностика і коригування розвитку особистісних якостей (мотивації, самооцінки, самоаналізу); проведення індивідуально-консультаційної роботи; використання ситуацій створення успіху; оцінювання студентами власної навчальної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, мотивація, самооцінка, суб'єктивний локус-контроль, групові установки, індивідуальний підхід, інформаційна компетенція.

Постановка проблеми. Зміни у розвитку економічних процесів, виникнення різних форм власності і нових економічних відносин, розвинута інфраструктура сучасної економічної системи потребують від майбутнього фахівця фундаментальної економічної освіти, сформованості економічного мислення, опанування значною кількістю професійних компетенцій [7].

Характерною особливістю сучасної освіти стає удосконалення фахової підготовки у поєднанні з особистісним розвитком кожного студента, згідно з яким найважливішим показником прогресу є індивідуальний розвиток особистості: її здібностей, мислення, задоволення пізнавальних запитів і потреб, забезпечення прав та свобод тощо. Лише розглядаючи кожного студента як індивідуальність, яка має властиві лише їй особистісні риси та якості, можна адекватно організувати навчальну діяльність, підібрати необхідні педагогічні методи і прийоми для розвитку його як особистості та підвищення результатів навчання і, відповідно, для ефективнішого формування професійної компетентності.

Конкурентоздатність майбутніх економістів залежить не тільки від якості оволодіння ними сучасними економічними знаннями, ступеня їх економічної та інформаційної культури, вміння мислити і діяти у категоріальній системі ринкової еконо-

міки, а й значною мірою від рівня сформованості їх самооцінки, самоаналізу, самопізнання та мотивації [4].

Отже, об'єктивно виникає потреба у всебічному гармонійному розвитку майбутніх фахівців, налаштованих на постійне оновлення своїх знань, професійних умінь і навичок, збагачення досвіду пізнавальної та практичної діяльності, що підкріплюється відповідними ціннісними орієнтаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему аналізу і розвитку професійної компетентності сучасного фахівця та її складових нині розглядають: С. Гончаренко, І. Зимняя, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Коломінський, К. Корсак, А. Маркова, Н. Ничкало, Дж. Равен, В. Хутмакер, А. Хуторської, С. Шишов та ін.

Проблемам особистісно-орієнтованого навчання присвячено роботи: Г. Балла, І. Беха, В. Давидова, М. Євтуха, М. Кларіна, О. Леонтєва, С. Максименка, В. Рибалки, П. Сікорського, І. Якиманської та ін. Використання у навчальній діяльності індивідуального підходу, індивідуалізації навчання розглядають: А. Адлер, М. Акімова, Н. Б. Іванцова, М. Козлов, К. Купер, В. Мерлін, А. Мілер, Г. Олпорт, Л. Первін, В. Серіков та ін.

Незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, присвячених розвитку особистості і формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців, у тому числі економістів, багато питань цієї складної теми залишаються не з'ясованими. Наразі має місце суперечність між процесами глобалізації та інформатизації суспільства і рівнем підготовки сучасного фахівця; між уподобаннями і здібностями студента та існуючою парадигмою освіти, яка базується на давно розроблених принципах побудови навчальних планів і жорстких програмах вивчення дисциплін, які повинен засвоїти студент [2]. Питання аналізу чинників, які впливають на ефективність формування професійної компетентності, висвітлене недостатньо. Не була предметом окремого наукового дослідження і проблема самооцінки у структурі професійної компетентності майбутніх економістів, застосування форм та методів індивідуального підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців економічної сфери, відсутній відповідний науково-методичний інструментарій [6].

Актуальність і соціальна значущість проблеми визначили **мету статті**, яка полягає у теоретичному обґрунтуванні та роз-

робці моделі самооцінки у структурі професійної компетентності майбутніх економістів.

Відповідно до мети визначено такі основні **завдання дослідження**:

- Здійснити теоретико-методологічний аналіз стану дослідження проблеми самооцінки у структурі професійної компетентності майбутніх економістів.
- Визначити чинники, які впливають на ефективність формування професійної компетентності майбутніх економістів.
- Дослідити залежність успішності у навчальній діяльності майбутніх економістів від рівня сформованості їх мотивації, самооцінки та суб'єктивного локусу контролю.
- Розробити модель самооцінки професійної компетентності майбутніх економістів та експериментально перевірити її ефективність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самооцінка є важливим регулятором поведінки. Самооцінка – це оцінка особистістю самої себе, своїх якостей, можливостей і місця серед інших людей. Від самооцінки залежать взаємини людини з оточуючими, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Відтак, самооцінка впливає на ефективність діяльності майбутніх економістів і подальший розвиток їх особистості [1]. Для оцінки сформованості професійної компетентності може застосовуватися комплекс різних обґрунтованих і доступних для застосування методів і методик, у числі котрих: тести, тести-опитувальники, методики експертної оцінки, методики суб'єктивного шкалювання і самооцінки, спостереження, прогностична бесіда чи інтерв'ю, активно-ігрові методики [3]. Бути компетентним – означає вміти мобілізувати наявні знання і досвід, свій настрій і волю для вирішення проблеми у конкретних життєвих обставинах. Компетентність не зводиться до знань й умінь у якомусь кількісному співвідношенні, конкретному обсязі. Разом з тим, поза здобуттям знань і набуттям досвіду діяльності становлення компетентності неможливе [5].

Нами визначено, що найважливішою у діяльності особистості є самооцінка, яка є центральним компонентом особистості, що суттєво впливає на ставлення індивіда до себе та інших і виступає одним із важливих регуляторів її поведінки. Самооцінка вка-

зує на рівень психологічного розвитку студентів та адекватного визначення ними своїх особистісних якостей і тісно пов'язана з самоефективністю – умінням студента усвідомлювати власні здатності формування такої поведінки, яка відповідає певній задачі чи ситуації. Проведення діагностики і коригування рівня самооцінки студентів призвело до покращення результатів їх навчальної діяльності.

При проведенні дослідження нами встановлено, що важливим у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів є соціальний вплив, що виявляється у соціально-психологічному кліматі, який усталюється в академічній групі. Група, спрямована на досягнення успішності у навчальній діяльності, опосередковано впливає на результати досягнень кожного її члена. Сила впливу такої установки залежить від рівня самооцінки та мотивації самого студента. Аналізу соціально-психологічного клімату академічної групи та міжособистісної взаємодії, врахуванню індивідуальних особливостей кожного студента підпорядковуються визначені нами форми і методи індивідуального підходу, що сприяє ефективному керуванню груповими установками.

Установлено, що окреслені чинники висувають низку вимог до професійної компетентності самого викладача. Адекватна самооцінка викладача сприяє формуванню впевненості й у студентів. Ступінь умотивованості викладача в отриманні кращих результатів своєї діяльності також безпосередньо впливає на мотивацію до досягнення успіху студентів, що сприяє кращому засвоєнню ними знань, набуттю професійних умінь, розвитку кожного як цілісної і самодостатньої особистості. Знання викладачем основ психології та педагогіки, розуміння того, що кожне завдання, що отримує студент, сприймаються ним через його індивідуальні особливості, володіння викладачем методами ефективної комунікації створюють основу для ефективного використання форм і методів індивідуального підходу, для розробки відповідного методичного забезпечення навчального процесу. Під час дослідження виявлено, що високий рівень інформаційної компетентності викладача дає змогу йому використовувати нові інструменти для розвитку інформаційної компетентності студентів (засоби інтернету, мультимедійні диски для

самостійного засвоєння нових дисциплін, бібліотечні електронні бази даних, експертні системи для контролю знань тощо), надавати доступ до навчального матеріалу у межах локальної мережі навчального закладу та ін. Ефективність навчальної діяльності значно збільшується внаслідок створення одночасно кількох навчальних процесів на одному занятті. Актуальним є і питання широкого впровадження у навчальний процес дистанційного навчання з новими інтерактивними формами (електронні обговорення, віртуальні навчальні середовища та ін.), що дає змогу студенту отримувати доступ до навчального матеріалу у будь-якому місці й у будь-який час.

На основі аналізу наукових джерел визначено, що професійна компетентність нами розглядається як необхідний критерій особистості, що бажає реалізуватися як успішний та ефективний фахівець, як умова результативності професійної діяльності, як характеристика носія певних професійно-рольових функцій [9]. На нашу думку, компетентність є ширшим поняттям, ніж знання чи вміння, і передбачає здатність фахівця використовувати у конкретній ситуації набуті знання, вміння, навчальний та життєвий досвід, володіння методами пошуку необхідної інформації, вмінням її аналізувати, бачити проблеми і шляхи їх розв'язання, самоефективність, а також розуміння необхідності навчатися протягом усього життя. Таким чином, успішне виконання фахівцями своїх функціональних обов'язків передбачає наявність у них сукупності спеціальних знань та певних професійно значущих якостей особистості. Ці компоненти професійної компетентності взаємопов'язані. Їх можна розглядати як інтегративну характеристику, що відображає теоретичний рівень знань (успішність) і практичний (набуті вміння та навички) досвід, підсумком якого є якісний (іноді кількісний) результат навчання у ВНЗ.

Аналіз соціально-психологічних особливостей академічної групи, проведення індивідуально-консультативної роботи, застосування ситуацій створення успіху, використання самооцінювання і взаємооцінювання студентами результатів навчальної діяльності, повне інформаційне забезпечення навчального процесу дає змогу впливати на групові установки і коригувати їх з метою подолання конформізму, підкорення нормативним впливам та формування у студентів групи позитивної спрямованості

на навчання. Всі ці компоненти ґрунтуються на визначених нами чинниках (мотивація, самооцінка), високий рівень яких сприяє ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх економістів.

Для виявлення рівня самооцінки успішності (знань та вмінь) у навчальній діяльності та рівня особистісного розвитку кожного студента нами проведено дослідження, у якому взяли участь студенти факультету економіки та підприємництва Миколаївського міжрегіонального інституту Університету «Україна» м. Миколаєва у кількості 450 осіб.

З метою забезпечення достовірності результатів дослідження протягом 2013–2015 рр. проводився експеримент, у ході якого перевірялися припущення про те, чи зумовлює впровадження у навчальну діяльність форм і методів індивідуального підходу підвищення успішності у навчанні, розвиток особистісних якостей майбутніх економістів (мотивація, самооцінка, суб'єктивний локус контролю) і чи сприяє ефективному формуванню їх професійної компетентності.

При розгляді самооцінки професійно-важливих знань та вмінь нами використовувалися методи опитування та анкетування. Вони відбувалися через моніторинг навчальної діяльності, складовими яких є: а) розробка контрольних завдань, які визначають досягнення студентами певного рівня знань; передбачають закріплення отриманих навиків; спонукають до подальшого самовдосконалення; націлюють на самостійне опрацювання матеріалів базового підручника та додаткової літератури; б) контроль за засвоєнням навчального матеріалу (взаємоконтроль, самоконтроль, тести різного типу, інші контрольні заходи). Нами були розроблені критерії для об'єктивного оцінювання результатів навчальної діяльності та структура журналів для їх фіксації; в) оцінювання і аналіз досягнутих результатів включає аналіз результатів проведених контрольних заходів та виявлених помилок. Особлива увага при цьому надавалася психологічній підтримці студентів, реалізації технологій створення успіху; г) коригування навчального процесу залежно від результатів проведеного контролю; ґ) накопичення і періодичний аналіз навчальної діяльності кожного студента та його особистісного розвитку. Для оцінки знань респондентам пропонувалося

відповісти на питання, пов'язані з найбільш важливими розділами навчальної діяльності.

У групі респондентів усереднені результати дослідження були такими: успішність (15% – «відмінно», 30% – «добре», 40% – «задовільно», 15% – «незадовільно»), мотивація (6% – високий рівень, 55% – середній рівень, 39% – низький рівень), самооцінка (5% – високий рівень, 35% – середній рівень, 60% – низький рівень), суб'єктивний локус контролю (20% – високий рівень, 35% – середній рівень, 45% – низький рівень). Проведення занять ускладнювали невідповідність студентів до практичних занять, невиконання на належному рівні наданих на самостійне опрацювання завдань і невчасне їх здавання на перевірку, розгубленість при проведенні контрольних заходів.

На основі цього було зроблено висновок про необхідність діагностики і коригування особистісних якостей майбутніх економістів (мотивації, самооцінки, суб'єктивного локусу контролю) та розробки технології реалізації форм і методів індивідуального підходу і впровадження її в навчальний процес експериментальної групи. Ефективність упровадження такої технології визначалась шляхом порівняння отриманих показників успішності у навчальній діяльності та розвитку особистісних якостей студентів в експериментальній та контрольній групах.

Проведені дослідження виявили, що студенти мають різний рівень базової підготовки, різні здібності, психологічні задатки, темпи роботи, тому актуальним є дослідження проблеми впливу і взаємовпливу різних чинників і визначення відповідної психолого-педагогічної стратегії для ефективного формування професійної компетентності.

Нами створено модель самооцінки професійної компетентності майбутніх економістів, яка має такі компоненти: а) компетенції у сфері економічної діяльності (економічне мислення, володіння методами економічного аналізу та проектування економічної діяльності, наявність системного уявлення про структури і тенденції розвитку української і світової економіки, знання принципів прийняття і реалізації економічних та управлінських рішень на мікро- і макрорівнях, створення і розвиток власної економічної позиції тощо); б) компетенції в інших сферах професійної діяльності (система знань з фінансів, маркетингу, аудиту,

міжнародної економіки, права, менеджменту тощо); в) інформаційна компетенція (ефективне застосування інформаційних технологій та відповідних програм); г) комунікативна компетенція (знання ділового етикету та основ конфліктології, толерантність до існування інших поглядів, ефективна групова взаємодія, позитивна установка щодо себе й оточуючих та ін.); г) компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей (адекватна самооцінка, впевненість у собі, самоконтроль, самоефективність, високий рівень мотивації досягнень, визнання необхідності неперервної освіти протягом життя тощо).

Нами встановлено, що модель самооцінки професійної компетентності майбутніх економістів, її ефективність залежить від мотиваційної сфери, що являє собою систему ціннісних орієнтацій, сукупність потреб і цілей, які визначають шляхи розвитку і самовираження потенційних здібностей студентів. Проведення діагностики рівнів мотивації та самооцінки студентів дозволяють дібрати адекватні методичні засоби (форми і методи індивідуального підходу) для проведення навчальної діяльності з урахуванням визначених індивідуальних особливостей кожного студента. Стратегія роботи з кожним студентом ґрунтувалась на попередньо визначеному рівні його навчальної підготовленості.

Студенти, внутрішньо мотивовані, потребують меншого контролю. За зовнішньої мотивації контроль виступає як рушійна сила на шляху подолання труднощів, як метод підвищення самооцінки, збільшення самостійності [8]. Високий рівень самооцінки означає гнучкість у перебудові своєї поведінки у відповідь на успішні (неуспішні) результати своєї діяльності і пов'язана з самоефективністю. Чим більший її рівень, тим більше студент докладає зусиль для досягнення поставленої цілі і прояву наполегливості.

Висновки. Встановлено, що ефективність формування професійної компетентності майбутнього фахівця залежить від рівня сформованості таких особистісних якостей, як мотивація досягнення успіху, самооцінка та саморегуляція. Визначено, що найважливішим аспектом діяльності особистості є мотиваційна сфера, її значущість пов'язана з аналізом джерел активності студентів, шляхів їх самовдосконалення та саморозвитку.

Доведено, що впровадження у навчальну діяльність моделі самооцінки професійної компетентності майбутніх економістів передбачає здатність фахівця використовувати у конкретній ситуації набуті знання, вміння, навчальний та життєвий досвід, володіння методами пошуку необхідної інформації, вмінням її аналізувати, бачити проблеми і шляхи їх розв'язання, самоефективність, а також розуміння необхідності навчатися протягом усього життя. Лише розглядаючи кожного студента як окрему особистість, що має унікальний, властивий тільки їй набір індивідуальних особливостей, можна коригувати прояв тих чи інших позитивних якостей і зменшувати рівень негативних, ефективно застосовувати відповідні психолого-педагогічні технології.

Проведене дослідження показало, що головними критеріями самооцінки у структурі професійної компетентності майбутніх економістів під час навчання у ВНЗ є успішність у навчальній діяльності та особистісний розвиток кожного студента. Отримані знання виступають базою для подальшого самовдосконалення, а рівень розвитку особистісних якостей кожного студента стає визначальним у становленні його як фахівця.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Д. Бех // Виховання і культура. – 2009. – № 1-2 (17-18). – С. 5-7.
2. Веденский В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В. Н. Веденский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51-55.
3. Дибкова Л. М. Самооцінка як фактор формування компетентності особистості // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. – Вип. 30. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 124-131.
4. Зязюн І. А. Філософія сучасної професійної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / І. А. Зязюн. – К. : Віпол, 2000. – С. 11-57.
5. Максименко С. Д. Психологія особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. – К. : ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
6. Мерлин В. С. Психология индивидуальности: избранные психологические труды / В. С. Мерлин. – М. : Институт практической психологии, 1996. – 446 с.
7. Ничкало Н. Г. Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє / Н. Г. Ничкало // Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект: [монографія] / За ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вид-во «Віпол», 2002. – 450 с.
8. Семиченко В. А. Психологія особистості / В. А. Семиченко. – К. : Видавець Ешке О. М., 2001. – 427 с.

9. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопр. психологии. – М. : 1995. – № 2. – С. 31–42.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bekh I. D. Teoretyko-prykladnyy sens kompetentnisnogo pidkholu u pedahohitsi / I. D. Bekh // Vykhovannya i kul'tura. – 2009. – # 1-2 (17-18). – S. 5-7.
2. Vedenskiy V. N. Modelyrovanye professyonal'noy kompetentnosti pedahoha / V. N. Vedenskiy // Pedahohyka. – 2003. – # 10. – S. 51-55.
3. Dybkova L. M. Camootsinka yak faktor formuvannya kompetentnosti osobystosti // Teoretychni pytannya kul'tury, osvity ta vykhovannya: Zb. nauk. prats'. – Vyp.30. – K. : Vyd. tsentr KNLU, 2006. – S. 124-131.
4. Zyazyun I. A. Filosofiya suchasnoyi profesiynoyi osvity // Neperervna profesiyna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy / I. A. Zyazyun. – K. : Vipol, 2000. – S. 11-57.
5. Maksymenko S. D. Psykholohiya osobystosti: pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakl. / Maksymenko S. D., Maksymenko K. S., Papucha M. V. – K. : TOV «KMM», 2007. – 296 c.
6. Merlyn V. S. Psykholohyya yndyvydual'nosti: yzbrannyye psykholohycheskiye trudy / V. S. Merlyn. – M. : Ynstytut praktycheskoy psykholohyy, 1996. – 446 s.
7. Nychkalo N. H. Pedahohika vyshchoyi shkoly: krok u maybutnye / N. H. Nychkalo // Suchasna vyshcha shkola: psykholoho-pedahohichnyy aspekt: [monohrafiya] / Za red. N. H. Nychkalo. – K. : Vyd-vo «Vipol», 2002. – 450 s.
8. Semychenko V. A. Psykholohiya osobystosti / V. A. Semychenko. – K. : Vydavets' Eshke O. M., 2001. – 427 s.
9. Yakymanskaya Y. S. Razrabotka tekhnolohyy lychnostno-oryentyrovannoho obuchenyya / Y. S. Yakymanskaya // Vopr. psykholohyy. – M. : 1995. – # 2. – S. 31-42.

ЛИТУШ С. В.

САМООЦЕНКА В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

В статье рассмотрена самооценка в структуре профессиональной компетентности будущих экономистов. Созданная модель самооценки состоит из следующих компонентов: мониторинг учебной деятельности; определения предыдущего уровня подготовленности; диагностика и коррекция развития личностных качеств (мотивации, самооценки, самоанализа); проведение индивидуально-консультативной работы; использование ситуаций создания успеха; оценивания студентами собственной учебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, мотивация, самооценка, субъективный локус-контроль, групповые установки, индивидуальный подход, информационная компетенция.

LYTUSH S. V.

**SELF-ESTEEM IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL
COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS**

In this paper the structure of self-esteem in the professional competence of economists. Special attention is paid to the analysis of factors that contribute to the success of students in educational activities and develop their personal qualities (self-esteem, self-awareness, self-regulation) and motivational sphere.

The use of self-assessment model of professional competence of economists is taking into account the individual characteristics of students in educational activities that affect the success of their learning and personal development.

The model of self consists of the following components: monitoring of learning activities; determining the prior training; diagnosis and correction of personal qualities (motivation, self-esteem, self-awareness); of individual counseling; use situations create success; evaluation of students own learning activities.

It is proved that the introduction of a self-learning activity model of professional competence of professional economists provides the ability to use a particular situation acquired knowledge, skills, training and experience, possession of methods of finding the necessary information, the ability to analyze, to see the problems and their solutions, samoeфекtyvny and understand the need for lifelong learning. Only by considering each student as an individual personality that is unique, peculiar only to this one set of individual characteristics, you can adjust the display of certain positive qualities and reduce the level of negative and effectively apply appropriate educational technology.

Keywords: professional competence, motivation, self-esteem, subjective locus of control, group settings, individual approach, information competence.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2015 року.